

УДК 327:911](477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v058.2.2026.35>

Л. В. Чупрій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4965-2750>

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри політології та соціології

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ГЕОПОЛІТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Постановка проблеми. За роки незалежності Україна сформувалася як суверенна, самостійна держава, стала повноправним суб'єктом міжнародних відносин. Проте за останнє десятиріччя Україна зіткнулася з цілим загрозою та викликами, що спричинені як посиленням деяких глобальних загроз так і насамперед повномасштабною агресією з боку Російської Федерації.

У цьому контексті необхідно проаналізувати процес формування сучасного глобального порядку та окреслити місце України в його структурі. Держава має бути здатною оперативної й адекватно реагувати на нові виклики та загрози, що виникають у глобалізованому середовищі.

На думку Ульріха Бека та інших дослідників глобалізації, сучасний етап світового розвитку характеризується одночасним посиленням процесів глобалізації й регіоналізації, що спричиняє трансформацію світової політичної системи. Йдеться про зростання ролі міжнародних і наднаціональних інституцій та поступове звуження функціонального простору національної держави. У результаті глобальні актори – транснаціональні корпорації, міжнародні організації, фінансові структури, а також глобальні культурні й ідеологічні мережі – набувають такого рівня впливу, який здатен істотно обмежувати суверенні можливості окремих країн.

Подібні тенденції відображають феномен політичної глобалізації, коли центр прийняття рішень дедалі частіше виходить за межі національних урядів і переміщується на наддержавний або транснаціональний рівень. У таких умовах питання збереження державного суверенітету, ефективності національних інституцій та конкурентоспроможності країни набувають принципового значення [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика глобалізації ґрунтовно висвітлюється у наукових працях як вітчизняних так і зарубіжних дослідників У. Бека, С. Хантінгтона, З. Бжезінського, Т. Лоуї, Е. Тофлера, В. Бурдяка, А. Уткіна, П. Гай-Нижника, В. Горбатенка, М. Кармазіна, О. Корнієвського, І. Кре-

сіна, М. Михальченка, Л. Нагорної, М. Обушного, В. Полохала, Ф. Рудича, М. Розумного, С. Телешуна, Д. Ткача, В. Цвіха, В. Якушика, В. Яблонського та інших дослідників. У період незалежності України було захищено значну кількість кандидатських і докторських дисертацій, у яких проаналізовано різні аспекти становлення та розвитку України в умовах глобалізації. Зокрема, йдеться про дисертаційні дослідження Е. Федорова, А. Ставицької, І. Людвіка, А. Дацюка, О. Задоянчука, М. Калініченка, О. Полішкаррової, О. Сазонової, Г. Щедрової та інших науковців.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає у дослідженні геополітичних перспектив модернізації України в світлі сучасних глобальних викликів

Виклад основного матеріалу. Параметри політичної глобалізації визначаються кризою потенціалу окремих держав, зростанням проблем планетарного масштабу, виникненням нової політичної культури, що характеризується поширенням і сприйняттям загальносвітових цінностей та інтересів. Основними умовами і рушійними силами даного процесу є активна діяльність ТНК, поширення в планетарному масштабі інформаційних і телекомунікаційних мереж, транснаціоналізація злочинності, зростаюча кількість і інтенсивність міграційних потоків тощо. «Чотири сили руйнують колишню систему: транснаціональні корпорації, недержавні організації, самовизначення нових націй, різко збільшена мобільність населення» [2, с. 110].

Розглянемо деякі з цих чинників більш детально. Т. Лоуї зазначає: «В епоху глобалізації найбільш значущими акторами стають мультинаціональні корпорації. З правового погляду мультинаціональні корпорації мало чим відрізняються від звичайних корпорацій. Однак у плані ринкової сили – вони схожі на держави, відтак їх можна розглядати, хоча б в аналітичних цілях, як держава в державі» [3, с. 113]. Відтак в умовах глобалізації основною й такою, що викликає найбільшу кількість суперечок, є проблема фактичної втрати державами частини суверенітету в резуль-

таті діяльності ТНК та інших міжнародних структур на державному і глобальному рівнях.

Суперечності між працею і капіталом у глобальній економіці XXI ст., яка пройшла через етап соціально-регулюючої системи, не може не загострювати антагонізм між принципами національної держави і законами життєдіяльності глобального капіталу, для якого характерний рух у пошуках найменших соціальних обмежень. Це неминуче викликає відтік капіталу (і, як наслідок, зниження економічного потенціалу і т.п.) з країн з розвиненими соціальними рамками ринку і значним регулюванням економіки з боку суспільства і держави.

Очевидно, що результатом інтеграції національних економік у глобальну, буде ризик криз, які закономірні для будь-якої економіки. А кризи економічні, як відомо, ідуть «рука об руку» з соціальними і політичними потрясіннями.

Також спостерігається уніфікація політичних і правових інститутів, що супроводжується паралельним наростанням кількості нових структур, що зумовлено об'єктивною необхідністю регулювання якісно нових відносин, для яких раніше створені структури, принципи і завдання їх функціонування стали багато в чому неадекватними.

Даний процес, у чомусь стихійний, а в чомусь контрольований і керований, можна розглядати як відповідь на ті зміни в економічному і політичному житті планети, про які говорилося вище.

Так, відомий американський політолог і соціолог Е. Тоффлер ще 1980 р. писав: «Сьогодні національні уряди зустрілися з рядом проблем. В цих умовах ми гостро відчуваємо потребу в нових інститутах на транснаціональному рівні, яким можна передати багато рішень. Ми, наприклад, не можемо розраховувати впоратися з далеко сягаючою владою транснаціональних корпорацій, яка сама по собі є конкурентом нації-держави, тільки через національне законодавство. Нам потрібно створити нові транснаціональні засоби і, якщо буде потрібно, статuti корпоративної поведінки на глобальному рівні» [4, с. 679].

Слід відмітити, що в умовах глобалізації змінюється система прийняття державних рішень, висуваючи на передній план принцип субсидіарності (питання вирішуються на тому рівні, що забезпечує найбільш кваліфіковану й ефективну їх реалізацію). Але тим не менше національний рівень як і раніше залишається найважливішим, оскільки тільки на ньому існують достатні правові механізми вирішення найширшого кола проблем і питань. Але якщо політичні цілі на рівні окремих держав стають недосяжними внаслідок ерозії внутрішнього суверенітету, тоді вони все частіше виносяться на регіональний і міжнародний рівні. У цьому зв'язку виникає задача міжнародної сумісності національних право-

вих систем і встановлених правил гри для економічних і політичних суб'єктів. «Фактично ми стали свідками докорінної зміни конфігурації політичних ринків, – стверджує С. Афонцев. – Якщо в перші післявоєнні десятиліття основний вплив на прийняття рішень здійснювали фактори національних політичних ринків, то в даний час міжнародна система повинна сприйматися як складна трирівнева комбінація національних, регіональних і власне міжнародних політичних ринків. Їхні суб'єкти у взаємодії один з одним визначають вектор економічної політики національних держав і наднаціональних економічних інститутів» [5, с. 70]. Можна погодитися з думкою автора, який вважає, що рівень зниження ролі національних держав і їхніх урядів у міжнародних справах не слід перебільшувати, тому що «в кінцевому рахунку саме вони як і раніше приймають (самостійно або скоординовано з урядами інших держав) ключові рішення, що встановлюють правила, які визначають поступальний економічний розвиток і необхідні передумови, що закладають, для тих самих процесів глобалізації, які часто модулюються як деякі автономні сили, що нібито підривають позиції держави і роблять її застарілим елементом у системі міжнародних економічних відносин» [5, с. 71].

Таким чином, і в політичній площині глобалізація постає як явище парадоксальне: спостерігаються, здавалося б на перший погляд, взаємовиключні процеси уніфікації й диверсифікації. Однак, як буде показано далі, дані процеси не виключають, а взаємовизначають один одного. На користь цієї тези свідчить не тільки феноменологія сучасності, а й загалом ретроспектива еволюції.

У ситуаціях, коли держави воліють обмежувати свій суверенітет через міжнародні угоди, ми маємо справу з поствестфальською або постмодерною державою. Така держава звичайно пов'язана з:

- а) глобалізованою економікою;
- б) багаторівневим управлінням й послабленням ідентичності, пов'язаної з державою-нацією;
- в) багаторівневим міждержавним співробітництвом.

Глобальні процеси й інститути завойовують державу-націю і, як наслідок, усувають концептуальні й територіальні кордони, які традиційно підтримували теорію й практику державного суверенітету. Однак слід відмітити, що глобальні інститути не заміняють нації. Вони створюють рамки, в яких держави можуть взаємодіяти з новими конкурентами й пристосовуватися до нової політики [6, с. 151].

Таким чином, можна зробити висновок, що процес глобалізації у сфері політики, що стає домінуючою концепцією в суспільних науках на межі XX–XXI ст., породив абсолютно різні оцінки перспектив подальшого розвитку національних

держав, позбавивши колишньої стрункості футурологічні побудови і моделі неминучого настання кінця епохи національної держави і формування єдиної світової цивілізації. Основним питанням, навколо якого сьогодні в політико-правовій науці розгортаються серйозні дискусії, стає питання про роль і місце національної держави в умовах політичної глобалізації. Поява нових суб'єктів світової політики – від міжнародної громадської думки і неурядових організацій до транснаціональних рухів і наднаціональних структур, розвиток системи міждержавних інститутів і міжнародного права, зникнення традиційних кордонів у сфері інформаційного і культурного обміну, поширення уніфікованої масової культури й етики – усе це знайшло відображення в ідеї «розмивання» або «ерозії» національного суверенітету, що є однією з головних проблем сучасної політології [7, с. 51].

Відтак в умовах глобалізованого світу, трансформації світової політичної системи, Україна стикається з комплексом системних викликів, які можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні виклики. Триваюча повномасштабна агресія Російської Федерації, що створює безпосередню загрозу державному суверенітету й територіальній цілісності країни.

Глибока трансформація світової політичної системи, у межах якої дедалі вагомішу роль відіграють наднаціональні структури, транснаціональні корпорації та міжнародні організації, що обмежує маневреність національних держав.

Інтенсифікація глобалізаційних процесів, що супроводжується посиленням регіональних центрів сили та конкуренцією між ними.

Стрімкий розвиток інформаційних і високих технологій, який визначає перехід до інформаційного суспільства, за умов відставання України у впровадженні інновацій [8].

Обмежені можливості застосування як «жорсткої», так і «м'якої» сили у зовнішній політиці.

Кліматичні зміни, що впливають на економічну стабільність, продовольчу безпеку та екологічну ситуацію.

Внутрішні проблеми. Неповнота та фрагментарність реформ у більшості сфер суспільного життя.

Недостатня інституціоналізація принципів правової держави.

Структурна слабкість економіки, зумовлена відсутністю глибокої модернізації, сировинною орієнтацією експорту та домінуванням екстенсивних виробничих моделей.

В даному контексті слід зазначити, що 50–60% валового внутрішнього продукту України формується за рахунок експорту, при цьому переважає постачання первинної сировини та аграрної продукції. Якщо у 2002 році структура експорту

складалася приблизно з 42% металу та 20% аграрної продукції, то у 2022 році ці показники змінилися до 20% металу та 42% агропродукції. У той час як світові економіки здійснювали масштабну технологічну модернізацію, значна частина українських промислових підприємств продовжувала функціонувати за застарілими виробничими моделями. Частка інновацій у промисловості в розвинених країнах сягає 60–80%, тоді як в Україні вона становить близько 20%. Обсяг іноземних інвестицій залишається на рівні приблизно 10% ВВП, хоча для забезпечення динамічного економічного зростання цей показник мав би становити не менше 25%.

Неврегульованість процесу приватизації державного сектору. В Україні налічується близько 3500 державних підприємств, значна частина з яких є збитковими або фактично не функціонує. Їх ефективна реструктуризація та приватизація могли б сприяти залученню інвестицій і підвищенню конкурентоспроможності економіки.

Високий рівень олігархізації. Фінансово-промислові групи мають значний вплив на політичні рішення через контроль над економічними ресурсами, медіа та партійними структурами. За експертними оцінками, обсяг корупційної ренти може сягати близько 20 млрд доларів США щорічно.

Низький рівень добробуту населення та збереження сировинного характеру економіки, що обмежує соціальну мобільність і конкурентоспроможність країни.

Демографічна криза та масштабна трудова міграція. За роки незалежності чисельність населення скоротилася з 52 до приблизно 42 мільйонів осіб, крім того обсяги біженців в умовах війни оцінюються в межах 8–10 мільйонів.

Недостатня концептуалізація національної ідеї та ціннісної основи суспільної консолідації, що знижує рівень стратегічної мобілізації держави.

Низький рівень політичної культури та несформованість відповідальної державницької еліти, зорієнтованої передусім на довгостроковий розвиток країни, а не на короткострокові корпоративні інтереси.

Постає закономірне питання: чи здатна Україна подолати наявні виклики та трансформуватися у впливового регіонального політичного гравця?

Україна є найбільшою за площею державою Європи й володіє значним економічним, освітньо-культурним і геополітичним потенціалом, який досі не реалізований повною мірою. Однією з ключових конкурентних переваг країни є її аграрний ресурс. Площа українських чорноземів становить близько 27,8 млн гектарів, а за оцінками фахівців, їхня продуктивність теоретично

дозволяє забезпечити продовольством до 300 млн осіб. У перспективі до 2050 року Україна може стати одним із провідних світових виробників харчової продукції.

Водночас ефективність аграрного сектору залишається суттєво нижчою, ніж у розвинених країнах. Порівняльні дані свідчать, що за значно меншої площі сільськогосподарських угідь Нідерланди отримують у кілька разів більші прибутки. Це свідчить про різницю в технологічному рівні, організації виробництва, частці переробки та державній підтримці галузі. В Україні переважає експорт сировини, тоді як додана вартість формується переважно за кордоном.

Потужним ресурсом розвитку є також історико-культурна спадщина держави. В Україні налічується близько 150 тисяч пам'яток культурної спадщини та понад 12 мільйонів музейних експонатів. До переліку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО входять Софійський собор і Києво-Печерська лавра в Києві, Резиденція митрополитів Буковини і Далмації в Чернівцях, античне місто Херсонес Таврійський, буккові праліси Карпат та один із пунктів Дуги Струве. Цей культурний потенціал створює значні можливості для розвитку туризму та зміцнення міжнародного іміджу країни [9, с. 217].

Україна має також вагомий науковий й технологічний здобутки. Вона зберігає традиції авіа- та ракетобудування, космічних розробок, машинобудування. Світового визнання набули українські науковці. Паралельно активно розвивається ІТ-сектор, який став одним із провідних експортних напрямів після аграрної продукції та металургії. Галузь демонструє стабільне зростання, формує значні валютні надходження та забезпечує конкурентний рівень заробітних плат.

Однак внутрішні структурні проблеми істотно обмежують реалізацію наявного потенціалу. Низький рівень політичної культури, поширеність корупційних практик, короткострокове мислення частини політичної еліти негативно впливають на стратегічний розвиток держави [10, с. 239]. Триває демографічне скорочення населення, яке за роки незалежності істотно зменшилося, а повномасштабна війна спричинила масштабну хвилю вимушеної міграції.

Поглиблюється деіндустріалізація економіки: частка переробної промисловості у структурі ВВП знижується, а 50–60% валового продукту формується за рахунок експорту, переважно сировинного та аграрного характеру. У той час як більшість розвинених держав здійснювали технологічну модернізацію, значна частина українських підприємств тривалий час працювала за застарілими виробничими моделями. У геополітичному вимірі Україна залишається державою-лімітрофом, розташованою між потужними

центрами сили, що зумовлює постійну конкуренцію зовнішніх впливів [11, с. 49].

Пріоритетні напрями дії

Передусім ключовим завданням є завершення війни та масштабна післявоєнна відбудова із залученням іноземних інвестицій. Необхідною є комплексна модернізація економіки, орієнтована на розвиток високотехнологічних виробництв і зростання частки продукції з високою доданою вартістю.

В аграрній сфері стратегічним завданням має стати перехід від сировинної моделі до моделі повного виробничого циклу – від вирощування сировини до глибокої переробки й виробництва готової продукції. Важливо стимулювати розвиток аграрного машинобудування та забезпечити доступні фінансові інструменти для модернізації господарств.

Особливого значення набуває енергетична безпека. Держава повинна завершити диверсифікацію джерел вироблення па постачання електроенергії, зокрема постачання ядерного палива та інших енергоносіїв, розвивати власний видобуток і створювати умови для формування повного ядерного циклу. Підвищення енергоефективності в житлово-комунальному та промисловому секторах, а також підтримка альтернативної енергетики мають стати складовими довгострокової стратегії розвитку.

Структурна трансформація економіки повинна передбачати:

- концентрацію інвестицій у високотехнологічні галузі;
- впровадження енергозберігаючих та інноваційних технологій;
- розвиток внутрішнього ринку та стимулювання внутрішнього попиту;
- зростання фінансування науки й ефективне використання людського капіталу.

Поряд із економічними реформами необхідні глибокі суспільно-політичні перетворення. Пріоритетом мають стати системна боротьба з корупцією, завершення реформ судової та правоохоронної систем, гарантії захисту приватної власності та формування сприятливого інвестиційного клімату. Лише за умови поєднання економічної модернізації та інституційного оновлення Україна зможе зміцнити свою конкурентоспроможність і поступово перетворитися на впливового регіонального актора.

Література

1. Бек У. Влада та її опоненти в епоху глобалізму. Нова всесвітньо-політична економіка. Київ. Наукова думка, 2010. 464 с.
2. Уткін А.І. Глобалізація: процес та умилення. Київ: Логос, 2001. 254 с.
3. Лоуї Т. Глобалізація, держава, демократія: образ нової політичної науки *Поліс*. 1999. № 5. С. 108–119.

4. Тофлер, Елвін. Третя Хвиля / З англ. пер. А. Євса. Київ: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
5. Афонцев С. Проблема глобального управління світогосподарською системою. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 2001. № 5. С. 70–78.
6. Коваль І.М. Глобалізація, загальна безпека і безпека в Україні. Україна в сучасному світі. Конференція випускників програм наукового стажування в США. К., 2009. С. 150–162.
7. Ключко В. Глобалізація та її вплив на країни з перехідною економікою *Економіка України*. 2001. № 10. С. 51
8. Надія на майбутнє. В Україні прогнозують цифровий бум. URL: <https://uk.etcetera.media/nadiya-namaybutnye-v-ukrayini-prognozuyut-tsifroviy-bum.html>
9. Кудряченко А.І. Геополітика /А.І. Кудряченко, Ф.М. Рудич, В.О. Храмов. К.: Фенікс. 2007. 326 с.
10. Щедрава Г. П. Інституціональна дисфункція політичної еліти в Україні. *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 120. С. 238–242.
11. Гай-Нижник П. П., Чупрій Л. В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84 (№ 5). С. 48–53.

Анотація

Чупрій Л. В. Геополітичні перспективи модернізації України в світлі сучасних глобальних викликів. – Стаття.

В статті висвітлюються особливості становлення України як суб'єкта міжнародних відносин в умовах посилення зовнішніх викликів, зокрема повномасштабної агресії з боку Російської Федерації. Зазначається, що сьогодні в умовах посилення глобалізації та регіоналізації відбувається трансформація світової політичної системи, яка спричинена зростанням ролі міжнаціональних і наднаціональних об'єднань і зменшенням значення національної держави. Відтак глобальні актори (під якими розуміють транснаціональні організації, інші глобальні економічні утворення, глобальну культуру або різні ідеології глобалізації) стають настільки сильними, що ставиться під питання подальше існування окремих національних держав. Підкреслюється, що в цих умовах для підвищення конкурентоспроможності України потрібно здійснювати структурну трансформацію вітчизняної економіки. Передусім ключовим завданням є завершення війни та масштабна післявоєнна відбудова із залученням іноземних інвестицій. Необхідною є комплексна модернізація економіки, орієнтована на розвиток високотехнологічних виробництв і зростання частки продукції з високою доданою вартістю. Вказується, що особливого значення набуває енергетична безпека. Держава повинна завершити диверсифікацію джерел вироблення па постачання електроенергії, зокрема постачання ядерного палива та інших енергоносіїв, розвивати власний видобуток і створювати умови для формування повного ядерного циклу. Підвищення енергоефективності в житлово-комунальному та промисловому секторах, а також підтримка альтернативної енергетики мають стати складовими довгострокової стратегії розвитку.

Підкреслюється, що в аграрній сфері стратегічним завданням має стати перехід від сировинної моделі до моделі повного виробничого циклу – від вирощування сировини до глибокої переробки й виробництва готової продукції

Важливо також здійснити ряд суспільно-політичних перетворень серед яких пріоритетними є подолання корупції, реформування ключових сфер суспільного життя, зокрема завершення реформування судової та правоохоронної систем, які б забезпечили ефективний захист приватної власності і створили сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій.

Ключові слова: Україна, глобалізація, геополітична суб'єктність, трансформація світової політичної системи, загрози, виклики.

Summary

Chupriy L. V. Geopolitical prospects for the modernization of Ukraine in the light of modern global challenges. – Article.

The article highlights the features of the formation of Ukraine as a subject of international relations in the context of increasing external challenges, in particular, full-scale aggression from the Russian Federation. It is noted that today, in the context of increasing globalization and regionalization, a transformation of the world political system is taking place, which is caused by the growth of the field of international and supranational associations and the decrease in the importance of the nation-state. Thus, global actors (understood as transnational organizations, other global economic entities, global culture, or various ideologies of globalization) are becoming so strong that the further existence of individual nation-states is being questioned. It is emphasized that in these circumstances, in order to increase Ukraine's competitiveness, it is necessary to carry out a structural transformation of the domestic economy. First of all, the key task is the end of the war and large-scale post-war reconstruction with the involvement of foreign investments. A comprehensive modernization of the economy is necessary, focused on the development of high-tech industries and an increase in the share of products with high added value. It is indicated that energy security is of particular importance. The state must complete the diversification of sources of electricity generation and supply, in particular the supply of nuclear fuel and other energy carriers, develop its own production and create conditions for the formation of a full nuclear cycle. Increasing energy efficiency in the housing and communal and industrial sectors, as well as supporting alternative energy should become components of a long-term development strategy.

It is emphasized that in the agricultural sector, the strategic task should be the transition from a raw material model to a full production cycle model – from growing raw materials to deep processing and production of finished products.

It is also important to carry out a number of socio-political transformations, among which the priority ones are overcoming corruption, reforming key areas of public life, in particular, completing the reform of the judicial and law enforcement systems, which

would ensure effective protection of private property and create favorable conditions for attracting foreign investment.

Key words: Ukraine, globalization, geopolitical subjectivity, transformation of the world political system, threats, challenges.

Дата першого надходження статті до видання: 22.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.05.2026